

PRZYMIOT (130) *sb m*

o jasne.

sg *N* przymiot (19). ◇ *G* przymiotu (2). ◇ [*D* przymiotowi.] ◇ *A* przymiot (2). ◇ *I* przymiot(e)m (5). ◇ *L* przymiocie (1). ◇ *pl N* przymioty (22). ◇ *G* przymiotów (27); -ów (2), -(o)w (25). ◇ *D* przymiotóm (3); -óm (1), -(o)m (2). ◇ *A* przymioty (28). ◇ *I* przymioty (16), przymiotami (1) *PaprpPan*. ◇ *L* przymiotach (2) *Oczko*, *PudłFr*, przymioci(e)ch *GórnDworz* (2).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI* (dziewięć z niżej notowanych przykładów) – XIX w.

1. *Cecha, właściwość (zaleta lub wada); dos, indoles, qualitas Cn* (112) :

a. *O ludziach, ich losie i działaniu* (110) : Owa wiele przymiothow inych/ kthore dworzáninowi należą/ zgodzą fie też y dworney pániey. *GórnDworz* V7v; ábowiem bez wątpienia/ łatwieiby fie náleść moglá táka Dworna páni/ iáką pan Koftká wymálował słowy/ niż s tákiemi przymioty Krol/ ábo Kfiążę/ z iákiami go w.m. mieć chcełz. *GórnDworz* li8, C7, M7v, X7, Bb8, Ee2v (13); *A* nie terazci w ludziach fá thákie przymioty/ Iż iedni drugim słuzą nie ták wiele s cnoty/ Iedno iż ie w doftátkoch możnieyszemi znáią *HistLan* E3, B2v; Bo to stáry przymiot w narodzie náłzym/ iż iáki fam kto iest/ radby áby tácy wśyłcy byli. *RejZwierc* 83, 48v; *Pompeius Rzymłki Hetman* wielmi vrodziwy/ Był powážny pan práwy ktemu spráwiedliwy/ Iuż te wśytki przymioty naydzyełz w náłzym Ianie *PaprpPan* Q3v, O4v, Bb4; *CzechEp* 374; *KlonŻal* A2v; *KochDz* 104; *WerGośc* 261; Swiát iefliże dobrze znał té przymioty w tobie/ Mógłby nie rok/ áni dwá/ czérnić fye w żáłobie Po twym zefzciu *PudłFr* 14, 51, 75; Naprzód w młodości widziálám Tyráná/ Którego miálá Oyczyzná zá Páná: Hárdégo gościá. [...] złé rokázowánié: Stráchy á miecze: ludzkie nárzekánié: Swawola brzydka/ y łupiełstwo chciwé/ Wśyłtki przymioty były złości żywé. *ZawJeft* 8, 3, 23; *MA* fie też dobry obywatel wyłtrzegác/ áby nikczemnym y nieprawdziwym w powieści nie vkazał fie/ ábowiem tákowy przymiot więcey należy fercu niewolniczemu niż fláchetnemu. *Phil* F4, L4; *GrabowSet* S; Konfederácia nowey Religiey co zá przymioty w łobie ma. *PowodPr* 39 marg; *CiekPotr* 23; *CzahTr* L3v; *PaxLiz* B3; Tego co prósi o liłt [*tj. glejt*] wláściwymi znáki Opifzá y wyłtrychná: [...] Człowiek we trzydzieści lat/ y wzroftu srzedniého. Brodá czarna/ pláłki nos/ oczy zyzowate: [...] Gdy kto on liłt pokaże z infzymi przymioty/ Iuż tám doydą łzáłbierłtwá y pewney niecnoty. *KlonWor* 54; Wśytko to łprofná chyłrość y Lisie zawoie: Przymioty nie vcźciwe/ Iudałzowe kroie. *KlonWor* 59.

przymiot czyj [*w tym: pron poss* (13), *G sb i pron* (8), *ai (poss)* (4)] (25): themi długiemi rozmowámi ftráčilifmy tho wśytko/ co fie iefzcze około Dworzáninowych przymiotow mogło powiedzieć. *GórnDworz* Dd5, D5, H3v, I5 [2 r.], I5v, K3 (11); Abowiem to iest nadobny przymiot káždego poćciwego człowieká/ gdzye fá słowá iáłne á nie ponure *RejZwierc* 83v; (*marg*) Przymioty Władisławá Iágełowicá. (–) Był vrody wyłokiey/ oblicza fmládego Greckiego/ ále wdźięcznego/ y powážnego/ włofow ruffich/ w pracy/ y w połtách bárdzo cierpliwy/ [...] hoyności zbytniey/ cnotliwy/ vkładny/ y láłkawy/ też y ku nieprzyaciólom miłofierny/ wielkiego vmysłu/ y fercá wyłokiego/ ták iż nigdy nic niłkiego nie myłlił *StryjKron* 607; *CzechEp* 29, 95; *MA*ć téż/ dźiatki/ fwe przymioty Chudobá [*tj. ubóstwo*]/ bo bližey cnoty: Niebá tákże bližey chodźi *KochMRot* B2v; *A* nawięcey mi łtoią w oczách iey przymioty/ Ty w niey záwždy kwitnęły z przyrodzoney cnoty. *WisznTr* 19; *PudłFr* 72 [2

r.]; *ZawJeft* 32, 45; *OrzJan* 23; W czymech dobrze pośląpił/ każdy mi to zezna/ Gdy fyn Oycowfką wolą/ łwe przymioty chełzna. *PaxLiz* E2, A3; *KlonWor* 52.

W *połączeniach szeregowych* (2): *GórnDworz* Dd7v; A mnie co łtąd? Rádość niewymowna/ wefele nieogárnione/ gdy te w pociechách widzieć będę/ w ktorých ták wiele cnot/ á przymiotow y dárow/ Bogu y dobrym ludziom miłych baczę *GrabowSet* A3v.

Wyrażenia: »przymioty brzydkie« (1): Y częłto z kilku łotrow łzáciią nas włzytkich Y ták łię mułim włtydzić ich przymiotow brzytkich *KlonWor* 52.

»dobre przymioty« = *bona a. dos ingenii, dotes animi et corporis Cn* [szyk 5:1] (6): [*Przerębski*] był ták wdzięcznym v ludzi iż ku wrodzoney cnocie łwey/ ku rozumowi/ [...] y ku innym dobrym przymiotom/ przyłaczył był niektore páná łwego obyczáie. *GórnDworz* B8, D3v, E6, Ee8, Mm8 [2 r.].

»prawie krolewskie przymioty« (2): *GórnDworz* C7; Co włzyłtko/ iż łye w Pánie náłzym ták pięknie przy práwie Królewłkich przymiotách zgromádził/ [...] mówić nie rzecz moiá *Oczko* A3v.

»osobny(-e) przymiot(y)« [szyk 9:1] (10): [*niektórzy dworzanie w rozmowie z białemigłowami używają słów niewstydlivych*] im łie bárziesy białegłowy zápałaią tym łie oni łobie zdádzą być czyłłtłzymi páchołki: [...] s podziwieniem łie kocháiacz w thák ofobnym (iáki łie im ten widzi) łwym przymiocie. *GórnDworz* N2; Byłá tá Kámmá żoná Sinatá/ [...] á byłá nie iedno náłchwał piękną/ ále y ine przymioty/ y obyczáie/ ofobne miálá w łobie *GórnDworz* Y5v, C7, M5v, V2, V4v, Y2, Ee7, Kk3; *CzechEp* 367.

»piękne przymioty« (4): *PaprPan* Bb4v; To prawdá/ że by byłá nigdy nie zrownálá Z ránym rozumem twoim/ z piękniemi przymioty/ Z ktorých łye iuz znáczyły twoie przyłzłé cnoty. *KochTr* 5; *CzahTr* [D2]; *SzarzRyt* D4v.

»szkodliwy(-e) przymiot(y)« (5): Włęcbył ták rzekł/ iuz włzyłcy wiedzą iáko tho ielt łprołny á łzkodliwy przymiot w przyrodzeniu człowieczym tá łzpetna oblełnołć á tá ohydna obłudnołć á plugáwa nieprawdá. *RejZwierc* 96, 44v, 72; S Tákowych tedy łzkodliwych obyczáiov y przymiotow [tj. *chciwołci, nienawiłci, zazdrołci itp.*]/ ma każdy bácłny człowiek brác przed łię pomiernołć/ ktora cnotá záwłze przy vcłciwym zołłaié *Phil* M, I4.

»szpetne przymioty; szkarady, sprołny przymiot« (2;1:1): Ach łzpetnełz to ná łwiecie do ludzi przymioty/ Iż znáiac choć kto czyni dla nich co z ochoty/ A przedłię im to oni niewdzięcznołcią pláćą *HistLan* F3v; *RejZwierc* 96, 155v; *PudłFr* 15.

»łlachetne przymioty« (1): Tu zacnołć/ tu vrodá/ tu włtyd promiełń Cnoty/ Y włzyłtkie mieyłce máią łłachetne przymioty/ Ktore nád inłze rzeczy łławę ludziom czyniá *WitosłLut* A4.

»własny przymiot« (3): *CzechEp* 29; Potym kiedy ná łwiát człowiek/ y ine włzyłtkie żwierzętá wyniłć miály/ rołkazáli Bogowie Prometheułzowi/ y Epimetheułzowi/ żeby oni każdy rodzaj przyłtoynie ozdobili/ y iákimkolwiek włáclnym przymiotem/ ták obwárowáli/ iakoby trwác mogli. *GórnRozm* N; *OrzJan* 23.

»(za)cne przymioty« (3): On Tytus Cefarz Rzymłki áćz był wielmi łzczodry/ Krotofilny y bácłny ktemu bárzo dobry/ Iuz go tym ci [*Drojewscy*] celuią tákci powiem o nich/ A y te cne przymioty

iuż chciey wiedzyć [!] do nich *PaprpPan* Nv, Lv; Czego [rozkoszy ziemskich] on wżytkięgo zbydż wolał/ niż lwéy cnoty/ Którą w fercu piáltował z zacnémi przymioty. *GosłCast* 11.

»zły, niedobry przymiot« (6:1): Może to káždy wyedzyeć/ że thego nye tylko w krzesćiyánftwye/ ále y w pogánftwye wyelce przełtrzegano/ áby fie dzyecyę yákim złym przymyothem nye płowáło. *GliczKsiąż* E, D5v; Owa wiek ftáły/ á ftátęczny/ to ieft naylepfzy: iż człowiek [...] to co ieft złęgo w młodości zágubił/ á lthárość theż furowa/ ze lwemi złemi przymioty/ nie przyłtąpiłá. *GórnDworz* K3; GDyż iuż wiemy co łá cnoty/ y co też łá zá przymioty niedobre w ludzkim przyrodzeniu. *RejZwierc* 93v, 216v; *CzechEp* 95; *CiekPotrŚredz*)?(4.

Szeregi: »przymioty i dary« (1): mądrość/ [...] wiefłza iednák nád inłzé wżyftkię przymioty y dary/ które fie w człowiecze okázuią. *OrzJan* 92. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»godności, (a, i, abo) przymioty« [szyk 8:2] (10): [*dworzanim*] niechay fie nie telko o to ftára/ áby ięgo godności/ y przymiothy były ołobne/ ále też áby łpofob žycia ięgo/ zgadzał fie z godnością *GórnDworz* I5; Toż też rozumiem y o inych wżythkich przymiociech/ á godnołciach człowieczych/ iż iedná/ drugą/ wieldze ozdobić może. *GórnDworz* I5v, D5, G7, I5, M5v, M7 (10).

»obyczaj a (i) przymiot« [szyk 2:1] (3): ták theż mámká ftárác fie będye/ áby yákim złym obyczáyem á przymyotem dzyecyęcyá nye zęplowáłá *GliczKsiąż* D5v; *GórnDworz* Y5v; *Phil* M.

»wady a przymioty« (1): IVżechmy fie náłłucháli iákie łá wády á przymioty przyrodzenia człowieczeńftwá náłżęgo/ y iáko łá łzkodliwe/ [...] y iáko ie theż hámovác w łobie mamy. *RejZwierc* 82.

Jako ostatni człon we współrzędnym połączeniu dwu- lub wieloczłonowym: »... i ine przymioty« (4): tedy/ ták około łláchectwá/ iáko dowćipu/ vrody/ wdzięczności/ y inych przymiotow ktore *Dworzáninowi* pan *Kriłki* náznáczył/ ná wżytko zezwalam *GórnDworz* I4v, B8, E6, G7.

W przén (1) : bo ná ten czás [*w starości*]/ iuż łam liebie człowiek pozna/ y obaczy/ że w łobie człowieczych włálnych przypadkow ma niewiele/ źwirzęcych przymiotow więcey/ á iłkierkę iákąś máluczłką niebiełkiey náturey. *GórnDworz* L13.

b. O towarze (1) :

Wyrażenie: »złe przymioty« (1): Ięłli táifz y milczyłz wárunku y wády *Rzeczy* ktorą przedáiefz/ iużeś winien zdrády. [...] Ięłli towáry zgniłe y niewárunkowe/ Zá łwieże y wárowne przelichmánić godziłz: Zácierałz złę przymioty/ y ták ludzi zwodziłz; Iużeś Ryłiem/ bráciłzku *KlonWor* 67.

c. O rzekach (1) :

Szereg: »przymioty i cnoty« (1): [*strumień miał rozsądzić spór o pierwszeństwo między Wisłą i Narwią*] Y długo myłłił niż wżytkie przymioty/ Wybaczył w obu/ y wrodzone cnoty *KlonFlis* G4v.

2. Przydatek, dodatek; adiectio Calep (2) : Adiectio – Przidatek, przimiot, przifłsada. *Calep* 24a.

a. W religii (1) : [[*nie w samym Chrystusie, ale*] w rozmáitych zabobonach/ nabożeńftwach/ ftworzeniu/ y załtępach/ wefelą fie á kocháią/ ktory [*Chrystus*] gdyż ieft łamże zbáwicielem á krom niego nie máłz inłżęgo/ iáko przez Proroká mowi/ thedyć nie potrzebuie pomocnikow do łiebie áni żadnych przymiotow. *GilPos* 12.]

Szeregi: [»przysady i przymioty«: Bo ci Hárcerze Luterfcy y Kálwińcy/ sieła o przyfádách y przymiotách rozmáitých zabobonow báią [tj. *bają sieła zabobonow*]/ kiedy swoię Ewángelią z bluźnierftw Luterfkich álbo Kálwińfkich vprzędzioną/ zá łowo Boże vdaią *ŁaszczOkulary*)?(2v.)

»przymioty i przysmaki« (1): ci nowey Wiáry budownicy/ dziwnych fortelow pod nim [królem *Zygmuntem Augustem*] vzywáiąc/ pożycz go z łálki Bożey nie mogą. Więc iuż Káznodzieie zaráźliwe z dziwnemi przymioty y przyfmáki/ ktore póspółftwu bárzo fmákowáły/ podrzucáli *WujJud* A8v.

3. Rzucenie (2) : [Gliński] rozniewawfszy fię vmyślił przymiotem [tj. *rzuceniem płonących głowni*] Zamek spalić *StryjKron* 712 [idem [BielKron 1597]]; Coniectus, iactus, coniectio – Przymiot, przirzucenię. *Calep* 242a; [BielKron 1597 509].

[Przen:

przymiot czego: A nie tylko lámá [Lacedemonia] vpádlá/ ále y wfszytkę ziemię Grecką pożarem álbo przymiotem złey fpráwy fwey fkáziła *CiceroKosz* 137.]

4. Zaraza, choroba zaraźliwa; contagium Calag, Calep; contagio, contages Calag (3) : Anklebende feuch. Przymiot/ et Zarázá. Contagium, contagio, contages. *Calag* 23a; *Calep* 253a.

[Przen: O herezji:

Szereg: »zaraza i przymiot«: Polacy/ widząc iż oná zarázá y przymiot [tj. *herezja husycka*] więcey á więcey fię/ iáko Káncer fzerzył/ [...] vczynili Státut pámięci godny *WerReguła* 23 (Linde).]

a. Choroba weneryczna, syfilis (1) : y iefli z przymiotu ropá przez pendent z nich [z *nerek*] ćiecze/ á z dobręy wolęy ftánowić fye niechce/ do tego Cieplice nalepfzé *Oczko* 15; [PRzymiot álbo dworfka niemoc nic inlégo nie ieft/ iedno zbytek iádowity w człowiecze/ wátrobę y krew pfuiący: [...] Bo iż ieft iftność iego iádowita/ rozmáitým fpofohem człowieká zaráżác może/ ták/ że nie tylko z nierządneó obcowánia miedzy zaráżonémi/ ále też zszátý/ zpościeli/ zcáłowánia/ od sklenice *OczkoPrzymiot* 1 (Linde); [wmawiają] to wprowadzie w Awicennę/ áby trąd z przymiotem iedno być rozumiał/ gdyż włafność oboiá niemoc/ práwie zgodną á fpólną fye mieć zda: ále to iść nie może *OczkoPrzymiot* 4; bó [!] gdzie Hipocrátes álbo Gálen o Sálšie/ o drzewie álbo o chinie wfzczynał? [...] á okrom tych rzeczy przymiot vlęczon być nigdy nie mógl *OczkoPrzymiot* 4; A iefli [mamka] przymiotem zaráżoná będzie? tym bárziéy zaráži. *OczkoPrzymiot* 424 (Linde), A2, 4, 11 (Linde), 61].

5. Wrzód jako objaw choroby (5) : Przymiot téż ieft ofobliwy fadzél/ ktorému téż to lékárftwo fłuży *SienLek* 128v, S[ss]4v; [Y ogláda ofiárownik fadziel [!] ná fkorze ciála: á iefli fię włos ná fadzelu odmienił wbiałość y weyrzenie [tj. *wygląd*] przymiotu głębfze (będzie) niź fkorá ciála iego (tedy to) fadzél trędowy. *BudBib Lev* 13/3 (Linde)].

Szereg: »wrzody i przymioty« (1): Też fziżki vwarzone w wodzie wrzody y przymioti fmrodliwe na nogach leczy gdy thim będzie wymywał *FalZioł* I 116b.

Przen (1) :

Wyrażenie: »plugawy przymiot« (1): Wfzędy gonią y wiążą/ wfzędy ich [złodziei] siepáią/ Iák Rzeczyfpółpolitey fpółpolitą fkáże/ Y poczciwości ludzkiey oftátieczną zmáże. Przą fię ich przyiáciele/ rodzaj nie pomoże: Plugáwe to przymioty/ záchoway ich Boże. Iuż tákí mieyfćá nie ma w orfzaku cnotliwym *KlonWor* 37.

a. Guz trądowy; plaga *PolAnt* (1) :

Wyrażenie: »przymiot trądu« (1): Człowiek któryby miał ná fkorze ciááá fwego guzy/ ábo lifzáie/ ábo białe blizny/ ták iżby fie ná fkorze ciááá iego przymiot trądu [*plagam leprae*] okazał/ táki ma być przywiedzion przed kápłaná Aaroná *BibRadz Lev 13/2*.

6. bot. *Senecio maior L.*, starzec wielki; bylina lecznicza z rodziny złożonych (*Compositae*); *erigeron*, *senecio Cn (6)* : Senecion. Przymiot. Pronkreiffen. [...] PRzymiot ieft ziele ktore ieft rzecżono połącinnie Senecion/ iakoby napierwey niżli kthore infze ziele ftharzeie fie/ Rołcie połpolicie na murzech [...] lifth ma zielony y gęłty. *FalZioł I 140a, +4d, I 140a, b; A [wdowy]* niech fie chronią tych zioł/ pożywać/ iako skoczku/ nalięzrzału/ dziewięfiłu/ trzem dały/ lubśzczyku/ żywokoštu/ pępkowego ziele/ przymiotu/ przewrotniku/ Rozchodnik nietak by gim źzkodził *LudWieś B3v*.

*** [Bez wystarczającego kontekstu: hoc Accidens Przymiot/ przypadek. *UrsinGramm 175 (Linde)*.]

Synonimy: 2. przydatek, przysada; 3. przyrzucenie, rzucenie; 4. zaraza; 5. guz, sadzel, wrzod; 6. »Jakuba świętego ziele«, *popiołek*, »starzec wielki«.

Cf **PRZYMIOTA**

LW